
ТЕМА 2

КРИМІНАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ДІАГНОСТИКА

- § 1. Науково-теоретичні основи криміналістичної ідентифікації.*
- § 2. Види та форми криміналістичної ідентифікації.*
- § 3. Об'єкти криміналістичної ідентифікації.*
- § 4. Суб'єкти криміналістичної ідентифікації.*
- § 5. Загальні та власні ідентифікаційні ознаки.*
- § 6. Криміналістична діагностика і її завдання.*

§ 1. Науково-теоретичні основи криміналістичної ідентифікації

У процесі розслідування злочинів часто виникає необхідність встановити за слідами й іншими відбитками зв'язок людини, предмета, іншого об'єкта з подією, що розслідується. Так, за слідами рук і ніг встановлюють особу, яка була на місці події; за слідами транспортного засобу — автомобіль, що зник з місця пригоди; за слідами на кулях і гільзах — вогнепальну зброю, вилучену в підозрюваного; за машинописом — модель друкарської машинки; за рукописом — його виконавця тощо.

У подібних випадках за результатами дослідження слідів ідентифікують об'єкт, що їх залишив. Проведення ідентифікаційного дослідження є одним із основних завдань криміналістичної експертизи. Науковою основою таких експертних досліджень є теорія криміналістичної ідентифікації.

Слово «ідентифікація» походить від лат. *identificos*, що означає однаковий, той самий, тотожний. Тотожність — це рівність об'єкта самому собі, незалежно від змін його станів і від часу. Тотожність об'єкта передбачає, зрозуміло, його неповторність, індивідуальність, рівність самому собі чи відмінність від подібних йому. Мовою логіки закон тотожності записується так: $A = A$, або $A \in A$; A еквівалентне A ; A рівнозначне A . Цей закон тотожності відобра-

жає структуру криміналістичного доказування якого-небудь факту, події, явища; або навпаки, його заперечення. Ідентифікувати об'єкт означає виявити його самототожність у різні періоди існування чи в різних його станах, послуговуючись при цьому залишеними ним слідами.

Отже, *ідентифікація* – це процес дослідження, пізнання ознак і властивостей об'єкта, за якими встановлюється його тотожність.

У слідчій практиці часто виникають питання необхідності вирішення найрізноманітніших ідентифікаційних завдань, наприклад, ідентифікувати конкретний лом, сокиру, ствол пістолета, взуття, підпис, рукописний запис тощо.

Усі ці і багато подібних до них питань вирішують тільки за допомогою криміналістичної ідентифікації.

Оскільки криміналістична ідентифікація є одним з основних засобів з'ясування істини у кримінальному судочинстві, вона проводиться за певними ознаками, прикметами з метою отримання конкретної інформації щодо встановлення індивідуальної тотожності конкретно визначеного об'єкта із самим собою.

Учення про тотожність ґрунтується на визнанні факту матеріально-фіксованого відображення індивідуальних ознак, притаманних досліджуваним об'єктам.

У теорії та практиці криміналістичної ідентифікації розрізняють дві *форми відображення*:

- 1) матеріальнофіксуючу;
- 2) ідеальну (психофізіологічну, психічну).

Перша – це об'єктивна фіксація ознак досліджуваних об'єктів-предметів на слідосприймальній поверхні, наприклад, сліди рук, ніг, зброї, транспортних засобів, фотознімки живих осіб, трупів, ознаки речових доказів, ділянок місцевості, будівель, споруд та ін.; опис зовнішніх ознак людини (словесний портрет), розшукова таблиця за почерком, колекції та картотеки криміналістичних обліків та інші подібні їм об'єкти.

Друга, ідеальна (психофізіологічна, психічна) форма – це реконструювання індивідом образу того чи іншого предмета (об'єкта), інформація про який зберігається у його довготривалій пам'яті. Ця форма є цілком суб'єктивною, тому суб'єктом ототожнення (особою, що здійснює ідентифікацію) може бути тільки людина, у свідомості якої зафіксована ця інформація.

Основною умовою ідентифікації є застосування *методу порівняння*, при якому одночасно вивчають два або кілька об'єктів з метою встановлення ознак, що їх об'єднують або розрізняють.

Порівняння здійснюється трьома способами:

- 1) зіставленням;
- 2) сполученням (лінійним суміщенням);

3) накладанням відображень.

Зіставлення – це розміщення двох порівнюваних об'єктів (чи фотозображень) поряд один з одним так, щоб можна було одночасно спостерігати їхні ознаки. Наприклад, фотознімки двох слідів пальців рук.

Сполучення – це розміщення двох порівнюваних об'єктів (фотозображень) таким чином, щоб ознаки одного об'єкта склали продовження ознак іншого. Такий спосіб часто використовують в експертній практиці для порівняння слідів ковзання, розрубу, розрізу тощо, що відображаються у вигляді трас.

Накладання – це розміщення двох порівнюваних об'єктів у контакті один з одним таким чином, щоб їх можна було спостерігати у наскрізному світлі (на просвіт). Для цього зображення об'єктів переносять на прозорий матеріал (плівку, скло) і, накладаючи один на інший, досліджують їх форму, розміри й інші ознаки. За допомогою цього способу встановлюють дописки, вставки на документах, натиск при виконанні рукописів, машинописів, досліджують відбитки печаток, штампів, поліграфічні бланки та ін.

У процесі порівняння об'єктів виявляють їхні спільні та розбіжні ознаки, після чого визначають переважальні. На основі такого аналізу приходять до конкретного висновку про тотожність об'єктів чи її відсутність.

Отож, процес порівняння може відбуватися у двох напрямках: ототожнення (ідентифікації) та виявлення відмінностей (диференціації).

Диференціація – протилежне ідентифікації явище – теж є актом дослідження об'єктів з метою їх упізнання (розпізнання за уявним образом) чи експертного ототожнення (за матеріально-фіксованим відображенням). Хоч ідентифікація і диференціація – це два різні висновки, що виключають один одного, шлях до них єдиний – об'єктивне дослідження всіх якостей та ознак порівнюваних об'єктів. Відмінності можуть бути зумовлені великою кількістю факторів: природою речовини, її якістю та кількістю, умовами виготовлення та експлуатації предмета та ін.

Кінцевий результат порівняльного дослідження об'єктів – їх остаточна оцінка, що дозволяє дійти до *висновків* із таких *категорій*:

1) про наявність тотожності – категорично позитивний висновок;

2) про її відсутність – категорично негативний висновок;

3) про неможливість вирішення завдання – завдання, яке експерт не може розв'язати. Але при цьому він обов'язково зазначає причину такого свого висновку;

4) ймовірний (можливий) висновок – порівнювані об'єкти не наділені достатніми ідентифікаційними ознаками, а встановлені збіги чи розбіжності недостатні, непереконливі, не мають індивідуальної сукупності, отож і не дають підстав для якого-небудь категоричного висновку. Наприклад, підпис від імені Петренка О. А., ймовірно, виконано не Петренком О. А., а якоюсь іншою

особою. Або підпис від імені Петренка О. А., ймовірно, виконано самим Петренком О. А. Такий висновок для слідства і суду має лише інформативний характер.

Індивідуальність і визначеність об'єкта передбачає його відносну стійкість і незмінність – збереження характерних ознак, що дозволяють проводити його ототожнення. Утім об'єкти, що ототожнюються (викрутка, ніж, пістолет), постійно змінюються, тому при їх ототожненні необхідно з'ясувати причини й умови цих змін. Розрізняють **три види** змін об'єктів:

- 1) природні;
- 2) навмисні;
- 3) випадкові.

Природні зміни відбуваються безперервно внаслідок руху та розвитку об'єктів. Усе в природі перебуває в постійному русі, невпинно змінюється. Наприклад, людина старіє; сприйняте забувається; свіжий слід на металі окислюється та іржавіє тощо. Усе це природні зміни, яких зазнають будь-які джерела доказової інформації.

Навмисні зміни – це ті, які суб'єкт вносить у відображення з метою його спотворення або знищення. Наприклад, знищення знаряддя, яким було вчинено злочин; викривлення у рукописі почерку; використання маски при розбійницькому нападі; робота в рукавичках; розчленування жертви та ін.

Випадкові зміни – це зміни, що не пов'язані з подією злочину. Наприклад, пошкодження слідів на місці події випадковими людьми, транспортом, тваринами тощо. При цьому випадкові зміни виникають завжди пізніше навмисних і з ними не пов'язані.

Усі розглянуті вище зміни можуть призводити до таких суттєвих трансформацій об'єкта, що не дозволятимуть провести його впізнання. Тож, у теорії криміналістичної ідентифікації застосовують поняття ідентифікаційного періоду. *Ідентифікаційний період* – це час, протягом якого ознаки і властивості об'єкта, хоч і змінюються, але залишаються достатніми для встановлення тожності.

Ідентифікаційний період для різних об'єктів неоднаковий і залежить від багатьох факторів, що нині залишаються «білими плямами» в теорії криміналістичної ідентифікації. До них належать, наприклад, проблема визначення давності слідів, що досліджуються; давності останнього пострілу із вогнепальної зброї; часу експлуатації об'єкта та ін.

§ 2. Види та форми криміналістичної ідентифікації

Криміналістична ідентифікація – явище різнопланове, зумовлене різноманітністю її об'єктів (людина, вогнепальна та холодна зброя, інструменти,

транспортні засоби, друкувальні пристрої, об'єкти зламу, знаряддя зламу, окремі частини цілого та ін.) та неоднорідністю методів і способів їх дослідження. Врешті-решт це призводить до отримання різнопланових висновків за результатами ідентифікації, а також спонукає до виділення різних видів ідентифікації під час дослідження об'єктів.

Розглянемо види криміналістичної ідентифікації.

1. *Ідентифікація за зовнішньою формою та внутрішньою будовою об'єктів.* Цю ідентифікацію проводять за встановленими й зафіксованими відображеннями та їх ознаками. Наприклад, складання портрета за зовнішніми ознаками людини; складання цілого об'єкта із окремих частин (осколків скла, фар авто-мото-велотранспорту та ін.).

2. *Індивідуальна ідентифікація.* Вона передбачає встановлення тотожності за матеріальнозафіксованими ознаками, що у своїй сукупності індивідуальні та притаманні лише конкретному об'єкту. Наприклад, ідентифікація сліду пальця руки чи взуття; слідів від частин вогнепальної зброї на кулях і гільзах та ін.

3. *Груповою ідентифікацією, або встановлення групової приналежності.* Найпоширеніше ідентифікаційне дослідження, яке дозволяє встановити належність об'єкта до визначеного класу, роду, виду, тобто до певної спільноти чи групи однорідних об'єктів. При цьому однорідними вважають об'єкти, наділені ознаками спільного походження. Подібні дослідження проводяться часто щодо виробів масового виробництва. Наприклад, форма, розмір, конструкція та сліди на кулі свідчать про те, зі зброї якої системи (моделі) вона була вистрілена. А наступним (після групової) етапом ідентифікації є встановлення індивідуально-конкретної тотожності – провадиться індивідуальна ідентифікація зброї, якщо, зрозуміло, вона виявлена й вилучена. За відсутності зброї ідентифікація обмежиться лише встановленням групової належності, хоча сліди на кулі мали й ознаки, що дозволяють провести індивідуальне ототожнення об'єкта.

4. *Ідентифікація за уявним образом.* Вона здійснюється при обшуці та вилученні об'єктів пошуку, ознаки яких відомі слідчому з обставин справи; при багатьох слідчих діях, таких як пред'явлення для впізнання (людей, предметів, приміщень, місцевості, тварин та ін.), у ході яких особа, що впізнає, ототожнює об'єкт за уявним образом. Однак висновки слідчого, суду про тотожність недоказові і використовуються ними лише для прийняття певних рішень. Наприклад, переконавшись, що викликана особа є саме тим встановленим громадянином, слідчий чи суддя переходить до його допиту.

Залежно від об'єкта дослідження, розрізняють дві *форми проведення ідентифікації*: процесуальну та непроцесуальну.

До *процесуальної форми* ідентифікації належать:

1) дізнання та досудове слідство (провадження слідства на законних підставах);

2) судовий розгляд (попередній розгляд справи суддею, судове слідство);
3) проведення експертизи (тільки експертом (спеціалістом) на підставі постанови про її проведення).

Процесуальна форма ідентифікації передбачена нормами КПК України, тому вона є прямою вказівкою для виконання різних слідчих дій та експертиз органам дізнання, слідчим, прокурорам, суддям, експертам і деяким іншим суб'єктам правоохоронних органів. Ця форма має широке застосування та наділена юридичною і доказовою силою.

Органи дізнання та досудового слідства проводять ідентифікацію у разі, якщо вирішення того чи іншого ідентифікаційного завдання не вимагає спеціальних знань. Проводить ідентифікацію сам слідчий (дізнавач) шляхом пред'явлення предметів, людини для впізнання або шляхом безпосереднього аналізу та зіставлення об'єктів при слідчому огляді, обшуку, виїмки, допиті, очній ставці тощо. До цієї форми ідентифікації відносять і ототожнення об'єктів оперативними працівниками у процесі ОРД (оперативно-розшукової діяльності). Її ще називають ідентифікацією шляхом впізнання.

Судовий розгляд при проведенні ідентифікації – це встановлення судом факту тотожності об'єктів у процесі судового слідства на підставі їх усебічної оцінки та обставин кримінальної справи, що розглядається.

Проведення експертизи широко використовується слідством і судом у справах з'ясування істини. Для цього застосовують знання із найрізноманітніших галузей науки, техніки, мистецтва, ремесла. Тож судова експертиза постійно вдосконалюється, поповнюючи свої засоби найновішими досягненнями науково-технічного прогресу. Вона дає змогу отримувати об'єктивну інформацію про факти, що згодом стають незаперечними достовірними джерелами доказів.

Підставою для проведення експертизи є постанова про її призначення, яку приймає слідчий або суд щодо раніше визначеного виду експертизи. Постанова направляється спеціалісту з певної галузі знань (балісту, почеркознавцю, автотехніку, біологу, хіміку, фізику, екологу, ґрунтознавцю та ін.) для отримання відповідей на поставлені запитання.

Процесуальна форма ідентифікації здійснюється шляхом:

- пред'явлення для впізнання (людей, тварин, предметів тощо);
- проведення ідентифікаційних експертиз (слідів рук, почерку, підроблених документів, вогнепальної зброї, plomb, взуття, знарядь зламу тощо);
- огляду й освідкування (різних об'єктів-предметів, приміщень, місцевості, авто-, мото-, велотранспорту тощо; освідкування – медогляду людей);
- обшуку та виїмки (об'єктів-предметів під час проведення слідчих дій).

До *непроцесуальної форми* ідентифікації належать:

- 1) оперативно-розшукова діяльність;
- 2) адміністративна діяльність.

Непроцесуальна форма ідентифікації не має доказового значення та нормами КПК не передбачена. Отож, вона не має юридичної сили, проте широко застосовується для одержання орієнтовної інформації при розкритті злочинів, розшуку зниклих з місця події злочинців, установленні способу вчинення та приховування злочину, виявлення злочину, що готується та ін.

Непроцесуальна форма ідентифікації здійснюється шляхом:

- провадження криміналістичних та оперативних обліків (по лінії органів внутрішніх справ);
- проведення ідентифікаційних досліджень за оперативними матеріалами (шляхом впізнання та довідок експертів);
- перевірки й установлення особи за документами;
- інших заходів з оперативно-розшукової та адміністративної діяльності.

§ 3. Об'єкти криміналістичної ідентифікації

Об'єкти криміналістичної ідентифікації класифікують за їх ідентифікаційним значенням у розслідуванні і розкритті злочинів. Залежно від цього всі об'єкти криміналістичної ідентифікації поділяють на дві групи:

• **об'єкти, що ідентифікують оригінал (ідентифікуємі)** – це безпосередньо конкретні об'єкти, які треба встановити, ідентифікувати, тобто активні об'єкти, які утворюють сліди. Наприклад, лом, сокира, пістолет, ніж, взуття, людина тощо.

• **об'єкти, що ідентифікуються за слідами оригінала (ідентифікуючі)** – це об'єкти-сліди, за допомогою яких встановлюють об'єкт-оригінал, тобто пасивні об'єкти, які залишені оригіналом. Наприклад сліди людини (пальців рук, зубів, босих ніг та ін.), сліди взуття, сліди на гільзах, кулях від деталей зброї тощо.

Як вже відзначено, першу групу об'єктів криміналістики складають об'єкти-оригінали. Це об'єкти пошуку – саме їх, перевіряючи низку об'єктів, встановлюють шляхом ідентифікації. Ідентифікація здійснюється завдяки кропіткій роботі на основі загальної методики ідентифікаційного експертного дослідження, яка заснована на порівняльному методі вивчення об'єктів, зокрема тих, що потрібно ідентифікувати (об'єкти-оригінали) і тих, що підлягають ідентифікації (об'єкти-сліди). Згідно з цією методикою спочатку вивчають сліди, залишені на місці події об'єктом-оригіналом, з'ясовують їхні індивідуальні ознаки, потім вивчають ознаки об'єкта-оригінала, порівнюють їх між собою і лише на підставі сукупності цих ознак, ототожнюють об'єкт-оригінал серед інших йому подібних об'єктів. Такими об'єктами можуть бути: людина, знаряддя зламу, холодна та вогнепальна зброя, взуття, друкарські і транспортні засоби, пломби, замки, анонімки тощо.

До другої групи належать об'єкти-сліди, що підлягають ідентифікації, тобто сліди, залишені від об'єктів-оригіналів. За їх допомогою встановлюють

тотожність об'єкта пошуку (власне оригінал). Отже, сліди є носіями інформації матеріально фіксованого відображення. Для прикладу, сліди взуття на ґрунті, відбитки пальця руки на уламку віконного скла, сліди від деталей вогнепальної зброї на стріляній гільзі й вистріляній кулі, сліди від робочої частини «лома-фомки» та ін. До об'єктів-слідів також відносять окремі частини об'єкта, що раніше складала цілий об'єкт, – це уламки фарного розсівача, шматки різноманітних предметів, паперу тощо.

Отже, у процесі встановлення тотожності при дослідженні об'єктів задіяні об'єкти, що потрібно ідентифікувати (оригінали) й об'єкти, що підлягають ідентифікації (сліди). Щоб провести ідентифікацію та встановити тотожність, необхідні обидва об'єкти. При цьому об'єктів-слідів у процесі ідентифікації може бути декілька (приміром, сліди взуття), а об'єкт-оригінал – тільки один (наприклад, конкретний чобіт, що залишив сліди).

Вимоги до об'єктів криміналістичної ідентифікації:

- 1) досліджувані об'єкти ідентифікації повинні мати стійку зовнішню будову (не зазнавати навмисних чи випадкових змін);
- 2) ідентифікація має здійснюватися за явним відображенням індивідуальних властивостей і ознак об'єктів, що ідентифікуються;
- 3) ідентифікація має реалізуватися у процесі розслідування, розкриття злочину та судового розгляду кримінальної справи.

Об'єкти криміналістичної ідентифікації різноманітні, до них належать як тверді фізичні тіла, що мають стійку будову, так і сипучі, рідкі, газоподібні речовини, а також живі особи, трупи, тварини, інструменти, будівлі, взуття, замки, пломби, документи, знаряддя злочину, холодна та вогнепальна зброя, боєприпаси, транспортні засоби тощо.

Однак у випадку сипучих, рідких і газоподібних об'єктів методом ідентифікації встановлюють не тотожність, а лише міру подібності або належності об'єкта до певної групи, роду, виду, класу. При цьому два об'єкти можуть бути значною мірою подібними, проте завжди залишатися самими собою. Наприклад, некоректно стверджувати, що зерно, виявлене у звинуваченого, тотожне зерну в коморі господарства, звідки було вчинено крадіжку.

Отож поняття «подібність» і «тотожність» є відмінними, тому слідчий, експерт та інші працівники правоохоронних органів повинні не тільки правильно їх розуміти, а й упевнено розрізняти.

Подібність – це наявність у двох різних об'єктів (предметів, осіб тощо) певної кількості схожих загальних та індивідуальних ознак. Наприклад, подібність підписів двох осіб, які мають однакові прізвища; подібність двох картин, різних художників, що працюють в однаковій манері та ін.

Тотожність – цілковитий збіг ідентифікаційних ознак одного і того ж об'єкта, що й дає змогу стверджувати факт встановлення тотожності об'єкта-

оригінала. Наприклад, встановлення тотожності каналу ствола вогнепальної зброї за вистріляною кулею констатується унаслідок збігу ознак екземпляра вогнепальної зброї зі слідами на досліджуваній та експериментальних зразках вистріляних куль.

Крім об'єктів-оригіналів та об'єктів-слідів у процесі ототожнення використовують порівняльні зразки. Щоправда, вони не у всіх випадках ідентифікації є обов'язковими. Але конче необхідні, коли безпосереднє порівняння об'єкта-оригінала й об'єкта-сліда неможливе або дуже ускладнене. Наприклад, ідентифікація нарізної вогнепальної зброї за вистріляною кулею надзвичайно складна. А безпосереднє зіставлення мікрорельєфу каналу ствола зброї, що перевіряється, і мікрорельєфу циліндричної поверхні вистріляної кулі – неможливе. Для проведення такого дослідження потрібні зразки для порівняння, тобто експериментально відстріляні із конкретного екземпляра вогнепальної зброї кулі та гільзи.

При ідентифікації ж «цілого за частинами» порівняльні зразки не вимагаються. Приміром, при ідентифікації уламків фарного розсіювача цілком достатньо безпосередньо їх порівняти шляхом зіставлення за лініями розламу.

Усі зразки, представлені для порівняльного дослідження, повинні задовольняти три вимоги:

- 1) безсумнівність за походженням (отримані від об'єктів, що перевіряються);
- 2) достатність за кількістю, обсягом і якістю;
- 3) співвіднесеність з об'єктами-слідами.

Недотримання хоча б однієї з цих вимог унеможливує використання об'єкта як порівняльного зразка.

Необхідною умовою ідентифікації є використання методу порівняння – одночасного вивчення двох і більше об'єктів з метою з'ясувати, що їх об'єднує чи розмежує. Саме тому для проведення ідентифікації потрібні зразки для порівняльного дослідження. Порівняльні зразки поділяються на чотири групи:

- 1) вільні;
- 2) експериментальні;
- 3) умовно-вільні;
- 4) спеціальні.

Вільні зразки – це об'єкти, що виникли незалежно від конкретної кримінальної справи – вони з'явилися раніше, ніж було вчинено правопорушення. Зазвичай, їх виявляють і вилучають при проведенні обшуку, виїмки й огляду. До таких зразків належать поштові листівки, листування з друзями, заяви, автобіографії, написані при влаштуванні на роботу, конспекти студентів, різноманітні особисті рукописні записи тощо.

Експериментальними зразками є об'єкти, походження яких пов'язане з призначенням і проведенням ідентифікаційної експертизи. Їх спеціально

отримують для порівняльного дослідження у підозрюваного чи звинуваченого, свідка чи потерпілого. І робить це особисто слідчий.

Якщо ж виникає потреба застосувати технічні засоби при отриманні зразків або потрібні спеціальні знання, він залучає до цього відповідного спеціаліста. Щоб отримати експериментальні зразки, виконавцю пропонують написати текст під диктовку у трьох примірниках. Кожна сторінка підписується виконавцем і слідчим.

Якщо отримання порівняльних зразків передбачає застосування спеціальних методик (наприклад, отримання експериментально вистріляних куль зі застосуванням кулеуловлювача), то ці дії виконує експерт. У цьому випадку отримання експериментальних зразків є складовою частиною експертного дослідження. При цьому, проводячи ідентифікаційну експертизу, експерт не повинен використовувати як аргументи та засоби показання свідків і визнання вини обвинуваченим. Хоча на практиці вони широко використовуються під час дізнання.

До умовновільних належать зразки, що отримують і використовують після відкриття кримінальної справи із протоколів допиту, пояснень, заяв та інших документів (наприклад, власноруч виконані рукописні записи).

Спеціальні зразки – це такі, що за способом виконання є аналогічними досліджуваним об'єктам. Їх отримують як до, так і після відкриття кримінальної справи для проведення порівняльного дослідження зі встановлення тотожності. Так, для прикладу, рукописний документ виконано навмисно змінним почерком з метою його викривлення, маскування (з лівим нахилом, лівою рукою, буквами друкованого варіанту тощо), зразки почерку повинні бути такими ж, як і в досліджуваному документі; або при підготовці матеріалів для проведення авторознавчої експертизи, зразки повинні бути виконані мовою документа, тобто аналогічні досліджуваному не тільки за своїм функціональним призначенням, а й за темою та із мінімальним обсягом до 500 слів. Такі зразки почерку прийнято називати спеціальними. Вони використовуються тільки при проведенні ідентифікаційних досліджень.

§ 4. Суб'єкти криміналістичної ідентифікації

Коло суб'єктів криміналістичної ідентифікації досить широке. Криміналістичну ідентифікацію можуть здійснювати експерт, слідчий, суддя, дізнавач, спеціаліст, оперативний працівник, зрештою, будь-який учасник процесу. Проте обсяг їх дій за процесуальним значенням актів ідентифікації неоднаковий. Криміналістична ідентифікація, як уже зазначалося, може здійснюватися у процесуальній і в непроцесуальній формах. Експерт проводить ідентифікацію тільки у процесуальній формі. Висновок про наявність

або відсутність тотожності, що дається ним за результатами дослідження матеріально зафіксованих відображень об'єкта, має значення судових доказів.

Слідчий і суд можуть здійснювати ідентифікацію як у процесуальній, так і в непроцесуальній формах. Наприклад, слідчий чи суддя переконується, що перед ним саме та особа, яку викликано на допит – це і буде елементарним актом ідентифікації. Або інша ситуація: вилучаючи при обшуці об'єкти пошуку, ознаки яких відомі йому із обставин справи, слідчий шляхом впізнання ототожнює їх за уявним образом і таким чином проводить ідентифікацію.

Ідентифікація може здійснюватися не експертом – спеціалістом, фахівцем у будь-якій галузі знань, непов'язаній із правознавством. Вона завжди проводиться в непроцесуальній формі. Отримані при цьому результати не мають сили доказу по справі, але на практиці використовуються в основному при проведенні оперативно-розшукових заходів, а також при побудові версій.

Інші учасники процесу здійснюють ідентифікацію під час впізнання об'єктів шляхом зіставлення опису ознак предмета з самим предметом, тобто проводять ідентифікацію шляхом впізнання.

§ 5. Загальні та власні ідентифікаційні ознаки

Криміналістична ідентифікація є водночас процесом і методом дослідження, така взаємопов'язаність між собою дозволяє ці аспекти дослідження об'єктів доповнювати одне одного. У зв'язку з цим при проведенні криміналістичної ідентифікації вивчають:

- 1) об'єкти;
- 2) ознаки;
- 3) властивості.

Поняття «об'єкт» було вже розглянуто вище, решта понять потребують тлумачення. І насамперед наголосимо: розмежування понять «ознака» та «властивість» для криміналістики має суттєве значення, тому що у криміналістичній ідентифікації внутрішні якості об'єкта називають *властивостями*, а зовнішні якості – *ознаками*.

У теорії криміналістичної ідентифікації поняття *ознаки* є одним із найважливіших. Під ним розуміють показник, характерну рису предмета, його прикмету, за якою цей об'єкт можна впізнати, визначити поміж інших і охарактеризувати. Ознака є невід'ємною частиною об'єкта й використовується для його ототожнення. Для того, щоб ознака могла бути використана як ідентифікуюча, вона повинна відповідати таким вимогам:

- специфічності;
- вираженості;
- відносної стійкості.

Під *специфічністю* ознаки розуміють її здатність виділяти та відмежовувати об'єкт від групи подібних до нього однорідних об'єктів. Отож ознака повинна мати відхилення від середніх величин і прийнятих норм: чим рідше зустрічається вона, тим вище її ідентифікаційне значення.

Наступною важливою вимогою до ідентифікаційної ознаки є її *вираженість*, тобто здатність до систематичного багаторазового відображення. Ознака повинна відтворюватися в кожному випадку утворення сліду, і її відображення повинно однозначно передавати інформацію про властивості об'єкта.

Третя вимога, якій повинна відповідати ідентифікаційна ознака, — *відносна стійкість*. Незважаючи на те, що всі об'єкти матеріального світу постійно змінюються, їх властивості й ознаки все ж таки зберігають стабільність і тотожність у межах ідентифікаційного періоду, що й дозволяє використовувати їх при проведенні ідентифікаційних досліджень.

Інший план вивчення об'єкта — дослідження його *властивостей*. Кожен предмет матеріального світу має сукупність властивостей. Вони характеризують його внутрішню та зовнішню будову, форму, розміри, матеріал з якого виготовлено об'єкт тощо. Пізнати всі властивості об'єкта — завдання досить складне. Воно потребує чимало часу та зусиль. Однак для ідентифікації об'єкта зовсім не обов'язково досліджувати всі властивості — достатньо охарактеризувати зовнішні ознаки, щоб скласти уявлення про нього, і не торкатися при цьому внутрішніх, бо на відміну від ознаки, властивість об'єкта зовні безпосередньо не сприймається. *Властивість* — специфічна якість предмета, що відображає його внутрішню сутність: хімічний склад, цупкість, твердість, пружність, електропровідність та ін.

Криміналістичним вченням усі ідентифікаційні ознаки поділяються на *загальні та власні*.

Загальні ознаки — це ідентифікаційні ознаки, які за своїм походженням зумовлені загальною природою для ряду об'єктів, що й дозволяє такі об'єкти віднести до багатьох їм подібних. Отож, вони притаманні однорідним об'єктам і дозволяють відмежовувати їх групу від інших подібних груп. Загальні ознаки є показником групової характеристики об'єктів і характеризують об'єкт в цілому. Тому загальні ознаки обґрунтовано називають ще й груповими.

До загальних ознак у криміналістиці відносять: типи та види папілярних узорів пальців рук; форми й розміри низу взуття; рельєф підошви, спосіб її кріплення; кількість, напрям полів нарізів; калібр вогнепальної зброї тощо.

На відміну від загальних (групових), власні ідентифікаційні ознаки дозволяють виділити конкретний об'єкт з групи однорідних. Власні ознаки — це характеристики окремих деталей об'єкта, що, поєднуючись, складають індивідуальну сукупність ознак.

Власні ознаки — це індивідуальні, своєрідні ідентифікаційні особливості об'єктів, окремих деталей, що виникають у процесі їх виробництва й експлуатації.

До власних ознак належать: особливості структури мікрорельєфу полів нарізів і самих нарізів каналу ствола пістолета; «вічка», «містки», «острівки», «фрагменти», «крапки», «злиття», «розгалуження» в папілярних узорах слідів пальців рук та інші дактилоскопічні особливості будови в узорах; різноманітні дефекти шрифту друкарської машинки й інших технічних засобів; особливості будови письмових знаків і їхніх елементів у рукописі; різноманітні відхилення об'єктів дослідження від прийнятих норм та їх пошкодження, а також дефекти обробки й експлуатації об'єктів тощо.

§ 6. Криміналістична діагностика і її завдання

Зростання злочинності, що супроводжує глобальні соціально-економічні перетворення нашого суспільства, спонукає до пошуку нових форм і методів розслідування та розкриття злочинів. Одним з таких методів, що поповнює наукове знання у складній системі судового доказування, є криміналістична діагностика, яка цілком узгоджується з її загальними принципами щодо з'ясування істини.

Слово «діагностика» походить від грец. *diagnosticos* – здатний розпізнавати, розрізняти, встановлювати. Теорія криміналістичної діагностики нині ще формується, але вона вже виробила свій понятійний апарат і напрями практичного застосування. Діагностичні дослідження дають змогу визначити компонентний склад речовини, визначити сутність зміни матеріалу об'єкта, що відбулися під дією певних факторів, виявити наявність чи відсутність в об'єкті тих чи інших можливих складових, а також оцінити його фактичний стан. Діагностика криміналістичних змін, таким чином, переймає етимологічне значення цього терміна, бо означає здатність розпізнавати, розрізняти об'єкти після їх змін. Розпізнавати – це встановлювати, чим схожа досліджувана ситуація з раніше вже відомою; а розрізняти означає відмежовувати її від подібних.

З цього випливає: **криміналістична діагностика** – це процес з'ясування об'єктивної істини шляхом вивчення та пояснення властивостей і станів об'єктів (подій, явищ) за встановленими результатами після їх змін, що вже настали. Таким чином, суть криміналістичної діагностики полягає в дослідженні властивостей і станів об'єкта (ситуації) з метою встановити зміни, що відбулися в ньому (ній), визначити причини цих змін і їх зв'язок зі скоєним злочином.

Отже, діагностичне дослідження властивостей і станів об'єкта – це його розпізнання за допомогою гіпотези, версій, припущень, експерименту з метою встановлення факту події, що вже відбулася.

Тому-то предметом криміналістичної діагностики є встановлення властивостей і станів об'єктів, що зазнали змін у зв'язку зі скоєним злочином. Крім того, під предметом розуміють факти, що можуть бути виявлені слідчим (ек-

спертом), спеціалістом за допомогою різних засобів, методів, способів, що містять об'єктивно-доказову інформацію.

Поняття та сутність криміналістичної діагностики вперше згадувалися у криміналістичних працях на початку 80-х рр. ХХ ст. Так, у 1983 р. був виданий перший методичний посібник з криміналістичної діагностики. Пізніше почали з'являтися наукові статті, тематичні збірники, а також окремі розділи в підручниках з криміналістики. Зокрема в підручнику професора Р. С. Белкіна (1999) було вперше введено великий окремий розділ «Криміналістична діагностика». У цьому підручнику автор усебічно розкриває теоретичні основи, мету, завдання та значення цього розділу в криміналістиці. Нині термінологія увійшла до науково-теоретичних досліджень, присвячених боротьбі зі злочинністю, та до практичних посібників.

Отже, нині цілком визначена загальна спрямованість криміналістичної діагностики, допустимість діагностування криміналістичних фактів і різних ситуацій; відзначено позитивну сутність діагностично-експертних завдань, пов'язаних із дослідженням об'єктів та їх відображень.

У практичному плані криміналістична діагностика забезпечує вирішення експертних завдань і аналіз слідчих ситуацій: при розслідуванні злочинів найчастіше виникає потреба у встановленні тотожності того чи іншого об'єкта-оригінала в різних його станах чи проявах. Наприклад, встановити вогнепальну зброю, з якої було зроблено постріл; встановити особу, яка залишила на місці події слід пальця руки чи взуття; ідентифікувати слід розрізу або слід розрубу зі знаряддям злочину, що було виявлено й вилучено в певному місці та ін.

У теорії методології криміналістики всі криміналістичні дослідження поділяються на дві групи: *ідентифікаційні та неідентифікаційні*.

Ідентифікаційні дослідження – це встановлення тотожності, вирішення якої здійснюється в процесі ідентифікації. Для провадження такого дослідження конче необхідні порівняльні зразки. Наприклад, щоб ідентифікувати слід пальця руки, потрібні порівняльні зразки відбитків пальців рук на дактилокарті.

Неідентифікаційні або діагностичні дослідження – це дослідження, не пов'язані зі встановленням тотожності. Для них порівняльні зразки не потрібні.

Хоч ідентифікація та діагностика мають спільну мету – встановити факти, що свідчать про подію злочину, але між ними існує багато відмінностей, зокрема у площині їх значення та завдань.

Якщо метою криміналістичної ідентифікації є встановити тотожність, індивідуальність об'єкта, то метою криміналістичної діагностики – розпізнати природу та стан досліджуваного об'єкта, встановити факт конкретної ситуативної події. Завдання обох цих груп взаємопов'язані; вони можуть чергуватися або вирішуватися окремо одне від одного. Наприклад, при експертному аналізі слідів зламу чергування завдань та їх взаємозв'язок виглядає таким чином:

- 1) визначення спрямованості зламу – «знизу вгору чи навпаки (діагностичне завдання);
- 2) визначення виду знаряддя зламу – лом, викрутка (діагностичне);
- 3) визначення властивостей суб'єкта злочину (сила, зріст, навички) – діагностичне;
- 4) встановлення придатності слідів (рук, ніг, зброї) для ототожнення – діагностичне;
- 5) ототожнення знаряддя зламу, взуття, осколків фарного скла та ін. – ідентифікаційне;
- 6) ототожнення слідів пальців рук, ознак почерку – ідентифікаційне.

При цьому важливо, щоб ці завдання не протиставлялися та не відривалися одне від одного, а вирішувалися цілісно.

Висновки експерта з діагностичних питань можуть мати самостійне значення як доказові (але не ідентифікаційні) факти в загальній системі доказів, а також можуть використовуватися слідчим для криміналістичної діагностики факту ситуації в цілому.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Що таке криміналістична ідентифікація?
- Назвіть вимоги до об'єктів криміналістичної ідентифікації.
- Які Ви знаєте форми відображення у криміналістичній ідентифікації?
- Що таке порівняльний метод? Дайте характеристику його способам.
- Чим відрізняється ідентифікація від диференціації об'єктів дослідження?
- Які Ви знаєте категорії висновків порівняльного дослідження? У чому їх суть?
- Охарактеризуйте види змін об'єктів.
- Назвіть і опишіть види криміналістичної ідентифікації.
- Які Ви знаєте форми проведення ідентифікації?
- Які бувають об'єкти криміналістичної ідентифікації? Охарактеризуйте їх.
- Аргументуйте відмінності між тотожністю та подібністю.
- Які Ви знаєте групи порівняльних зразків? Дайте кожній характеристику.
- Хто належить до суб'єктів криміналістичної ідентифікації?
- Що означають терміни «ознака» та «властивість»?
- Дайте характеристику загальним і власним ідентифікаційним ознакам.
- Дайте визначення криміналістичної діагностики. Як вона застосовується на практиці?
- Яка різниця між ідентифікаційним і неідентифікаційним дослідженнями?

Література до теми: див. список рекомендованої літератури за п./№ (1, 2, 3, 9, 18, 24, 25, 33, 37, 38, 42, 48, 49).